

Т. В. ЗАБОЛОТНА (Київ),
О. О. САЛАТА (Київ), В. М. УДОВИК (Кіровоград)

ДРУГА ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ “УКРАЇНА НАПЕРЕДОДНІ ТА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ”

Дослідження історії України періоду Другої світової війни протягом останнього десятиліття вийшло на якісно новий рівень. Спираючись на широку джерельну базу, залучаючи нові масиви архівних документів, більшість учених намагаються переосмислити події минулого з нових позицій, максимально об’єктивно висвітлити їх, відкрити нові тематичні напрями. Історики війни регулярно збираються на свої наукові форуми, щоб обмінятися новими думками, взяти участь у полеміці довкола неоднозначних і суперечливих проблем. 3–4 жовтня 2002 р. у Кривому Розі проходила Друга Всеукраїнська наукова конференція “Україна напередодні та в роки Другої світової війни”. Вона проводилася в рамках заходів, присвячених 80-річчю Криворізького технічного університету. Її організаторами виступили відділ історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України та кафедра історії й українознавства Криворізького технічного університету. Інформаційну підтримку заходу надавали “Гуманітарний журнал” (Національний гірничий університет м. Дніпропетровська) та газета “Червоний гірник” (м. Кривий Ріг).

У роботі конференції взяли участь провідні вчені з Києва, Вінниці, Кривого Рога, Львова, Одеси, Харкова та інших міст України. Активно включились у її проведення також професорсько-викладацький склад і студенти криворізьких технічного та педагогічного університетів. Серед дослідників, які взяли участь у конференції, були відомі вчені, молоді науковці — аспіранти, здобувачі, студенти. До оргкомітету конференції ввійшли відомі вчені — академік АГН України *В. Ф. Бизов*, член-кореспондент НАН України *О. П. Реєнт*, доктори наук *О. Є. Лисенко*, *А. Г. Темченко*, *В. В. Стецкевич*, *В. Д. Сидоренко*, *М. Т. Кравець*, кандидати історичних наук *Л. М. Хойнацька* та *Л. В. Чорнодід*.

Із вступним словом до учасників форуму звернувся перший проректор Криворізького технічного університету, проф. *А. Г. Темченко*. Він привітав усіх, хто погодився взяти участь у цьому заході, і присвятив свій виступ основним віхам боротьби українського народу за свою незалежність, а також побажав учасникам конференції плідної роботи з об’єктивного висвітлення подій Другої світової та Великої Вітчизняної воєн.

Було зачитано вітання на адресу Криворізького технічного університету та учасників конференції від директора Інституту історії України НАН України, академіка НАН України *В. А. Смоля*.

З великим інтересом присутні заслухали доповіді, які були проголошені на пленарному засіданні. З ґрунтовною науковою доповіддю “Дві історії війни одного народу” виступив зав. відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України, д-р іст. наук *О. Є. Лисенко*. Доповідач зазначив, що в сучасному українському суспільстві утворилися два погляди на події Другої світової війни. І в кожній групі людей — своя правда і своя апологетика. Він звернув увагу на те, що, окрім офіційної писаної історії війни, існує ще історія війни кожної людини, яка пережила її (йдеться про солдата, остарбайтера, військовополоненого чи просто того, хто залишився на окупованій території). І за-

вдання дослідника — записати і вивчити цю другу історію війни, поки ще живі свідки подій і яких з кожним днем залишається все менше, тобто зосередити увагу на дослідженні соціальної історії Другої світової війни, яка донедавна залишалася незайманою цариною для фундаментальної науки. При цьому пошуковці мають спиратися не лише на архівні матеріали, а й на спогади безпосередніх учасників подій війни. Доповідач запропонував присутнім зразки анкет для систематизованого опитування різних категорій учасників та очевидців подій воєнної доби і закликав усі навчальні заклади взяти участь у цій необхідній і корисній справі. Він наголосив на необхідності створення системи збирання, обробки й аналізу усних і письмових свідчень з історії Другої світової війни. Будь-яка війна, а особливо Друга світова, є надзвичайно складним, багатоплановим, суперечливим явищем, і тому вивчати його необхідно як цілісний процес за допомогою усіх можливих джерел.

У доповіді д-ра іст. наук, голов. співроб. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України *В. І. Кучера* “Рух Опору на окупованій території України: політичні аспекти” увагу сфокусовано довкола проблем, які не втратили своєї актуальності й у сучасному суспільстві. Це цілком очевидний факт, що українську націю під час Другої світової війни намагалися розколоти ідеологічною барикадою, але треба наголосити, що об’єднувало її все ж несприйняття націонал-соціалістичної ідеології, хоч як нацисти намагалися її нав’язати. Антифашизм українців створив сприятливі умови для масового руху Опору. Як наслідок, війна об’єднала зусилля людей, які мали різні політичні переконання — від комуністів до рядових учасників національно-визвольного руху, які об’єктивно сприяли наступальним операціям Червоної армії.

До не менш важливої теми звернувся д-р іст. наук, проф., начальник кафедри Національної академії внутрішніх справ України *А. С. Чайковський* у доповіді “Партизанська і підпільна боротьба в Україні в роки Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. (історико-правовий аспект проблеми)”. Він зазначив, що глибоке вивчення нововідкритих джерел дає змогу по-іншому, правдиво подивитися на процес становлення й розгортання партизанського руху в Україні в роки війни, із сучасних позицій розглянути правовий аспект формування та діяльності партизанських підрозділів і підпільних груп, глибше дослідити діяльність партизанських підрозділів на окупованій території України, визначити їх роль і суспільний статус в умовах військового конфлікту такого масштабу.

Питання про становище військовополонених на окупованій території України 1941—1945 рр. порушив д-р іст. наук, проф. Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка *В. Ю. Король*. Він зосередив увагу на тому, що в період Другої світової війни трагічна доля спіткала не лише військовополонених інших країн, а насамперед радянських військовополонених, мільйони яких загинули в нелюдських умовах у гітлерівських концтаборах або, вцілівши, після війни скінчили життя у концтаборах радянських. Донедавна трагічна доля військовополонених у радянській історіографії взагалі не висвітлювалася. Доповідач дав розгорнуту і трагічну картину становища військовополонених на окупованих українських землях, наголосив на необхідності збереження пам’яті про загиблих та поваги до них, звернув увагу на ставлення сучасників до місць, де загинули і поховані тисячі невідомих нам захисників України.

Про оцінку історіографії Великої Вітчизняної війни, її осмислення й аналіз одним з найбільш авторитетних дослідників відомим істориком і

науковцем М. В. Ковалем ішлося у виступі д-ра іст. наук, проф. *В. В. Стецкевича*. Він наголосив, що лише останнім часом крізь товщу пропагандистських нашарувань почала проступати більш реальна картина того, що насправді відбувалося в Україні в роки Другої світової війни. Вихід на новий рівень концептуального осмислення воєнної доби пов'язаний саме з іменем д. і. н., проф. М. В. Ковалю.

Канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Л. В. Кондратенко* висвітлила нові аспекти та воєнно-мобілізаційні важелі в управлінні економікою України напередодні Другої світової війни та їх роль у створенні оборонного потенціалу СРСР. Канд. іст. наук, доц. кафедри історії України Криворізького державного педагогічного університету *В. О. Шайкан* порушила проблему використання недрукованих архівних щоденників, бо саме вони дають можливість глибше розглянути події, що відбувалися в період Другої світової війни, очима самих її учасників. Їй вдалося розробити цілу систему дослідження та вивчення щоденників і спогадів безпосередніх учасників боїв в Україні.

Питання про місце України у відносинах Радянського Союзу та Німеччини на початку Другої світової війни у вересні-жовтні 1939 р. порушив завідувач кафедри політології національного університету "Львівська політехніка", доц., канд. іст. наук *М. П. Гетьманчук*.

Аналізу стану сільського господарства України в роки Великої Вітчизняної війни була присвячена доповідь канд. іст. наук, доц., декана історичного факультету Черкаського державного університету ім. Б. Хмельницького *О. Г. Перехреста*, який зосередив увагу присутніх на величезних збитках сільського господарства, завданих йому гітлерівським фашистським режимом.

Жвавий інтерес учасників конференції викликала проблема фіксування спогадів про війну різних категорій населення України. Канд. іст. наук *Г. Г. Грінченко* (Харківський національний університет) привернула увагу до особливостей дослідження усних джерел про війну.

Під час роботи конференції відбулося засідання "круглого столу" учасників конференції та викладачів історії м. Кривого Рога, на якому порушувалися питання необхідності поглиблення вивчення історії періоду Другої світової війни в школах і вищих навчальних закладах, написання нових підручників. Розглядалися методологічні питання з викладання історії у вищих та середніх навчальних закладах. Так, канд. іст. наук, доц. *Л. М. Чиркова* розповіла про роботу викладацького складу Херсонського державного технічного університету по залученню студентів до написання книги спогадів остарбайтерів. Зокрема, студенти з особливим інтересом та ентузіазмом займалися пошуком й опитуванням людей, які були вивезені на роботу в Німеччину під час війни.

Старший викладач Черкаського державного університету ім. Б. Хмельницького *Г. М. Голиш* зосередив увагу присутніх на участі дітей і підлітків Наддніпрянської й Східної України у патріотичних рухах у роки Великої Вітчизняної війни. Він запропонував цю сторінку нашої історії широко використовувати у вихованні дітей та молоді.

Проблемам мобілізації сільського населення та його участі у відбудові важкої промисловості України в 1943—1948 рр. була присвячена ґрунтовна доповідь канд. іст. наук, наукового співробітника Інституту історії України НАН України *Л. М. Хойнацької*.

Канд. іст. наук., доц. Криворізького філіалу Міжнародного університету фінансів *В. Ю. Дударев* порушив питання про інтернаціональну допомогу сибіряків у відбудові зруйнованого господарства України, показав

значний внесок братніх народів у відновлення і функціонування української промисловості та сільського господарства.

Завідувач кафедри історії України Одеського національного університету, доц., канд. іст. наук *В. П. Шетніков* у своїй доповіді приділив значну увагу висвітленню основних теоретичних засад вивчення історії окупаційного режиму Трансністрії (1941—1944 рр.).

Цікавими підходами позначений виступ аспірантки кафедри новітньої історії України Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка *О. О. Салати*, яка висвітлила характер та основні напрямки діяльності винищувальних батальйонів у період оборонних боїв Червоної армії у червні—липні 1941 р.

Особливий інтерес у студентів історичного факультету, які були присутні на “круглому столі” викликала доповідь викладача Кіровоградської Педагогічної Академії, здобувача Інституту історії України НАН України *В. П. Колечкіна*, присвячена участі радянської винищувальної авіації у бойових діях на Правобережжі в 1943—1944 рр.

Здобувач Інституту історії України НАН України *Т. В. Заболотна* у своїй доповіді розглянула політику органів правопорядку на початку Великої Вітчизняної війни, зокрема органів НКВС—НКВД, судових установ, прокуратури, основні напрями їх діяльності.

Наукова проблематика конференції була досить різноманітною. Жваве обговорення проблем тривало в трьох секціях: а) методологія, джерелознавство, історіографія історії України 1939—1945 рр.; б) Україна напередодні війни та в період окупації; в) боротьба з гітлерівською навалою. Після обговорення проблем, які порушувались у доповідях і повідомленнях, учасники конференції дійшли висновку: не можна стверджувати, що історія Другої світової війни вивчена ґрунтовно, оскільки залишилося ще багато “білих плям”, які необхідно дослідити з нових, сучасних позицій.

Всі учасники конференції відзначили високий рівень організації наукової конференції і висловили подяку її оргкомітету.

На завершення роботи конференції присутні підбили підсумки роботи і виробили ряд рекомендацій. Зокрема пропонувалося сконцентрувати зусилля науковців, професорсько-викладацького складу вузів, учителів на формуванні нарративної джерельної бази історії Другої світової війни.

З цією метою було запропоновано:

1) Провести міжвідомчий науково-практичний семінар — “Методика і методологія нагородження й дослідження усних спогадів учасників Другої світової війни”.

2) На підставі рекомендацій провідних фахівців виробити методику опитування, нагородження й опрацювання усних спогадів.

3) Забезпечити всі вузи й школи опитувальниками за основними категоріями населення, яке брало участь у війні (наприклад, для колишніх військовослужбовців Червоної армії, ВПС, ВМФ, прикордонних військ НКВС; партизанів та підпільників; членів і симпатиків Організації українських націоналістів, вояків “Поліської Січі”, УПА; для тих, хто залишився на окупованій території; для “остарбайтерів”; для тих, хто був евакуйований у східні райони країни у перший період війни).

4) Налагодити видання спогадів у вигляді тематичних книг з відповідним науковим оформленням.